

venamoji erdvė: Vakarų kultūros įtaka architektūros kaitai“.

* Istorikė, Vilniaus universiteto dėstytoja dr. Neringa Dambrauskaitė-Martinkėnė. „Daiktai dvaruose – LDK bajorų kasdienio gyvenimo XVI a.–XVII a. I p. liudininkai“.

* Dailės istorikė doc. dr. Birutė Rūta Vitkauskienė. „Kai kurios barokinių dvarų įdomybės: Vilniaus Sapiegų rūmų atvejis“.

Architektūros istorikas, architektūros paveldo ekspertas dr. Marius Daraškevičius. „Dvarų virtuvių architektūra ir įranga: ryšiai ir įtakos“.

Renginio metu taip pat buvo pristatyta Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos įgyvendinamo projekto „Pažinkime Lietuvos dvarus“ eiga, konferencijos dalyviams papasakota apie Plungės dvaro sodybą, vyko ekskursija, kultūrinė programa.

Lietuvos pilių ir dvarų asociacija jungia 67 mūsų šalies valstybinius, privačius ir nevyriausybinių organizacijų valdomus dvarus bei pilis.

Projektą „Ryšių įtaka dvarams: amžių kelionė“ iš dalies finansuoja Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos.

Nuotraukose: mokslinės konferencijos „Ryšių įtaka dvarams: amžių kelionė“ reklaminio plakato fragmentas, Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodybos centrinė dalis (fotografas Linas Bertašius, nuotrauka iš Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos archyvo) ir didikų Goštautų kelias Vilniaus Liubavo dvare (fotografas Gintaras Karosas)

Tekstas parengtas pagal Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos informacinį pranešimą

Kas saugoma Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Asmenų archyvo lobyne?

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (toliau – LNB) Asmenų archyvo fonduose yra daug unikalių, nemažai dar neskelbtos informacijos apie iškilius žemaičius bei su Žemaitija glaudžiai susijusius asmenis. Čia tarp kitų gausu ir kunigo teologo, knygų kolekcionieriaus Jono Krizostomo Gintilos (1788–1857), Žemaičių vyskupo, rašytojo, visuomenės veikėjo Motiejaus Valančiaus (1801–1875), rašytojos Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės-Žemaitės (1845–1921), Lazdynų Pelėdos (bendru literatūriniu slapyvardžiu pasirašinęs seserų Sofijos Ivanauskaitės-Pšibiliauskienės (1867–1926) ir Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės (1872–1957), istoriko, rašytojo, švietėjo Simono Daukanto (1793–1864), botaniko, kunigo, pamokslininko Jurgio Ambroziejus Pabrėžos (1771–1849), kultūros veikėjo, bibliografo Jurgio Pliaterio (1810–1836), bibliografo, kalbininko Kazimiero Jauniaus (1848–1908), kultūros istoriko Vaclovo Biržiškos (1884–1956), legendinio „Lituanikos“ skrydžio lakūnų Stepono Dariaus (tikr. Darius Jucevičius, -Darašius, Jucius, 1896–1933), Stasio Girėno (tikr. Stanislovas Girskis, 1893–1933), kalbininko Antano Salio (1902–1972), pedagogo, kraštotyrininko, muziejininko Juozo Mickevičiaus (1900–1984), kraštotyrininkės, bibliotekininkės Marijonos Čilvinatės (1900–1995), etnologo, bibliografo, kolekcionieriaus Vacio Miliaus (1926–2005), tautosakininko, vertėjo Stasio Skrodenio (g. 1938 m.) rankraščių, dokumentų, nuotraukų, spaudinių ir kt. dokumentinio paveldo objektų. Yra ir su Žemaitija savo darbais susijusio Lietuvos kultūros istoriko, bibliotekininko Michalo Eustachijaus Brenšteino (1874–1938) bei Vilniaus spaustuvininkų, turėjusių knygyną ir Varniuose (Telšių r.), Zavadskių šeimos fondai, nemažai kitos aktualios informacijos tiems, kas domisi Že-

Lietuvos kraštotyros draugijos leidinio „Marijona Čilvinaitė“ (Vilnius, 1980) viršelis; Jonas Šliūpas (1861–1944) Čikaga. Fotografas J. V. Stankūnas

maitijos istorija, čia gyvenusių, su ja susijusių iškilių asmenų veikla.

Kas labiausiai galėtų sudominti skaitytojus? Šį kartą kviečiame pasižvalgyti po fondus, saugančius žemaičių, kurių svarbias gyvenimo suktis minime šiemet ar minėsime kitais metais, dokumentinį paveldą.

Jonas Šliūpas (1861–1944)

LNB Asmenų archyve pirmuoju numeriu pažymėtas 1861 m. kovo 7 d. dabartinio Šiaulių rajono Rakandžių kaime gimusio, 1944 m. lapkričio 6 d. Berlyne mirusio, 1948 m. Čikagos (JAV) Lietuvių tautinėse kapinėse palaidoto gydytojo, Lietuvos politikos, visuomenės, kultūros veikėjo, spaudos darbuotojo, publicisto, knygų autoriaus, filosofo, aušrininko, pirmojo Palangos miesto burmistro Jono Šiūpo fondas (F 1). Jame saugomi autografa (įvairūs rankraščiai), mašinraščiai, spaudiniai lietuvių, anglų, lenkų, rusų kalbomis bei nuotraukos. Šis fondas į biblioteką pateko apie 1946-uosius iš Šiūpo namų Palangoje (perdavė J. Rimantas), o dalis fondo 1948 m. gauta iš K. Račkausko (Vairo), 1978 m. – iš R. Jonynienės ir kitų asmenų.

Pirmąją Fondo dalį sudaro asmens ir buities dokumentai, gimimo metrikų išrašas, autobiografijos, medicinos mokslo baigimo diplomai, pasai, naminiai testamentai, įvairūs pažymėjimai, pareiškimai, kt.

Kitoje dalyje – dokumentinis paveldas, susijęs su J. Šiūpo 1889–1944 m. publicistine ir visuomenine veikla, jo straipsniai, referatai, jų apmatai medicinos ir jos istorijos, paveldimumo dėsningumą taisykymo siekiant pagerinti žmonijos prigimtį, Lietuvos ir visuotinės istorijos, švietimo, laisvamanybės ir kitomis temomis.

Fonde daug 1883–1944 m. korespondencijos. Tai laišakai, rašyti J. Šiūpo ir jam atsiųsti laišakai. Jų gausa liudija apie J. Šiūpo plačius ryšius, didelį interesų ratą ir įvairias gyvenimo peripetijas.

Ketvirtąją fondo dalį sudaro J. Šiūpo šeimos narių ir kitų asmenų rankraščiai, datuojami 1886–1942 metais. Yra L. Šliūpienės, G. Šliūpienės rašytų ir joms adresuotų laiškų, Lietuvos laisvamanių etinės kultūros draugijos įstatų, įvairių asmenų rašinių, Arkadijaus Preso „Iš mano biografijos“, „Lietuviški raštai“ (d. 1–2), J. O. Širvydo atsimini-

Rašytoja Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921). Fotografas nežinomas

mai apie J. Šliūpą, K. Račkausko (Vairo) – apie A. Burbą, J. Šliūpą, D. Zaurniaus, A. Burbos „Mano praeituvė“, eilėraščių rinkinys „Senkaus Jurgis“ (1889), M. Slančiausko eilės „Du Césoriu Vokitijo“, „Bismark’s“ ir „Mūsų wargaj“ (1892), pluoštas laiškų ir kitų dokumentų.

Saugomos ir XIX a. pab.–1935 metais sukurtos nuotraukos. Jose įamžintas J. Šliūpas su savo šeima ir bendražygiais, JAV visuomenininkais, yra ir kitų asmenų nuotraukų.

Lietuvoje su J. Šliūpu susijusių dokumentinio paveldo objektų saugoma ir kituose LNB fonduose: J. Petruolio (F 127), J. Rimanto (F 47), V. Steponaičio (F 25), Z. Toliušio (F 66), taip pat ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, Lietuvos literatūros ir meno archyve, Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune, Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, Vilniaus universiteto bibliotekoje, jos padaliniuose Šiauliuose, yra jų ir kitose šalies kultūros, švietimo bei mokslo įstaigose.

Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921)

LNB Asmenų archyvo fondas F2 skirtas lietuvių literatūros klasiškai rašytojai, visuomenės veikėjai Ju-

lijai Beniuševičiūtei-Žymantienei-Žemaitėi, kurios 180 gimimo metinių sukaktį minėsime 2025-aisiais. Rašytoja gimė 1845 m. Bukantės dvarelyje (Plungės r.) smulkių bajorų šeimoje, mirė 1921 m. gruodžio 7 d. Marijampolėje. Ten, senosiose miesto kapinėse, ji yra ir palaidota.

Biblioteka skelbia, kad Žemaitės fondą dar 1946 m. sudarė J. Rimantas, surinkęs rankraščius iš A. Kalniaus, A. Venclovos, K. Borutos, S. Jaro, A. Bulotos. 1946 m. vykstant LNB mokslinei ekspedicijai Žemaitės biografiniams duomenims tirti kai kurių dabar fonde saugomų objektų buvo įsigyta iš J. Veikšienės-Petrauskienės, S. Ivanausko. Kai kurių laiškų nuorašų buvo gauta iš Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus perimto Šiaulių „Aušros“ muziejaus fondo, kt.

Žemaitės fonde – 110 saugojimo vienetų lietuvių kalba. Tai 1897–1947 m. datuojami autografa (rankraštiniai dokumentai), mašinraščiai, spaudiniai, 109 lapų apimties autobiografija, 1897–1915 metais parašyti kūrinių bei jų fragmentai, „Raštų“ penkto tomo mašinraštis su redakciniais pataisymais, du spaudiniai su Žemaitės įrašais. Saugoma ir išlikusi rašytojos 1897–1921 m. korespondencija – jos susirašinėjimas su šeimos nariais, kitais artimaisiais, iškiliais ano meto kultūros ir visuomenės veikėjais, du J. Būtėno ir R. Kalpoko straipsniai apie Žemaitę ir raštai dėl jos kūrybos palikimo.

Fonde yra ir 1900–1946 m. ikonografijos. Nuotraukose rašytoja įamžinta viena ir kartu su šeimos nariais, kultūros ir visuomenės veikėjais JAV. Yra ir Žemaitės dukterų, kitų giminaičių nuotraukų, jų negatyvų, R. Kalpoko piešinių eskizų, litografijų.

LNB nurodo, kad dokumentinio paveldo objektų apie Žemaitę yra ir šioje įstaigoje saugomuose kituose asmenų fonduose: Vaclovo Biržiškos (F 32), J. Rimanto (F 47), V. Toliušio (F 66). Jų taip pat yra ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinės bibliotekos literatūriniam rankraštyne, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, kt.

Marijona Čilvinaitė (1900–1995)

Kitais metais sukaks 125 m. kaip 1900 m. rugpjūčio 6 d. Upynoje (Šilalės r.) gimė bei 30 metų kaip 1995 m. birželio 28 d. mirė kraštotyrininkė, bibliotekininkė Marijona Čilvinaitė (ji palaidota Šilalės rajono Kaltinėnų kapinėse).

Jai LNB skirtas fondas – F 64. Čia esantys 264 saugojimo vienetai datuojami 1900–1985 metais. Tai autografa (rankraščiai), mašinraščiai, spaudos iškarpos lietuvių ir rusų kalbomis bei nuotraukos.

Fondą sudarė ir ji 1949 ir 1985 metais bibliotekai perdavė pati M. Čilvinaitė.

Pirmojoje fondo dalyje – 1900–1985 m. biografinė medžiaga: gimimo, mokslo, studijų, įvairūs pažymėjimai (1900–1956), 1928–1963 m. darbo ir visuomeninės veiklos apžvalga, darbo Kauno ir Vilniaus universitetų bibliotekose, M. Mažvydo bibliotekoje dokumentai (1938–1961), spaudos iškarpos apie M. Čilvinaitę (1956–1985), tėvų pasai (1920–1922).

Kitoje dalyje – dokumentinis paveldas, susijęs su jos kraštotyrine veikla 1925–1983 metais.

Kaip ir kituose asmenų fonduose, taip ir šiame yra korespondencijos. Ji datuojama 1929–1985 metais. Laiškų siuntėjai: K. Boruta, P. Bugailiškis, R. Geniušas, J. Petrulis, A. Raulinaitis, O. Šimaitė, D. Šolomskas, J. Tamašauskaitė-Ragauskienė, S. Pipiraitė-Tomarienė, V. Vaitekūnas ir kt.

Šiame fonde yra ir kitų asmenų 1908(?)–1961 m. rankraščių: A. Godlevskio (Godliausko) 1908–1928 m. ūkio užrašų, J. Tamašauskaitės-Ragauskienės eilėraščių, Upynos miesto knygynui steigti jaunimo kuopelės pora protokolų ir knygų sąrašų. Saugomos ir 1930(?)–1985 m. sukurtos M. Čilvinaitės portretinės, buitinės, ir kitų asmenų nuotraukos.

Dokumentų, susijusių su M. Čilvinaitės gyvenimu ir veikla, taip pat yra ir kituose LNB fonduose: T. Balandos (F 115), U. Babickaitės (F 12), K. Borutos (F 10), S. Dariaus ir S. Girėno (F 151), J. Mickevičiaus (F 165), J. Petrulio (F 127), J. Rimanto (F 47), V. Steponaičio (F 25), M. Urbšienės-Mašiotaitės (F 14). Jų saugoma ir Lietuvos literatūros ir meno archyve, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, Lietuvos švietimo muziejuje, kt.

Vaclovas Biržiška (1884–1956)

Šiomet pažymime 140-ąsias metines, kaip Vieکشniuose (Akmenės r.) 1884 m. gruodžio 2 d. pedagogės, muzikės Elzbietos Rodzevičiūtės-Biržiškienės (1858–1938) ir gydytojo Antano Biržiškos (1855–1922) šeimoje gimė kultūros istorikas, bibliografas, teisininkas, publicistas, Lietuvos moks-

(Nukelta į 6 p.)

Iš kairės: Antanas Salys (1902–1972). Fotografas nežinomas; Simonas Daukantas (1793–1864). 1850 m. Dailininkas Jonas Zenkevičius; memorialinė lenta su bareljefu Kauno technologijos universitete, skirta Vaclovo Biržiškos (1884–1956) atminimui. Skulptorius Stasys Žirgulis

lą akademijos narys (1941), pulkininkas leitenantas (1925), Vytauto Didžiojo universiteto filologijos garbės daktaras (1939), profesorius Vaclovas Biržiška. Jis mirė 1956 m. sausio 2 d. Weterbury (Konektikuto valstija, JAV), 2018 m. liepos 11 d. perlaidotas Vilniaus Rasų kapinėse. Profesoriai buvo ir du jo broliai – Mykolas Biržiška (1882–1962) ir Viktoras Biržiška (1886–1964).

LNB saugomame paties Vaclovo Biržiškos sukauptame fonde (F 32) yra 330 saugojimo vienetų, datuojamų 1904–1944 metais. Tai autografa (rankraščiai), mašinraščiai, spaudiniai lietuvių, lenkų, vokiečių kalbomis ir nuotraukos. Fondas apie 1950-uosius metus gautas iš J. Rimanto, o 1951 m. – iš buvusios spaustuvės „Varpas“.

Fonde yra saugomas Lietuvos Respublikos vyriausybės aktas, liudijantis, kad V. Biržiška apdovanojamas Gedimino III laipsnio ordinu.

Didelę fondo dalį sudaro V. Biržiškos dokumentinis paveldas, susijęs su jo 1914–1944 kultūrinė veikla. Tai „Lietuviškosios enciklopedijos“ archyvas bei kai kurie jos straipsniai, studijos (1919–1944), asmenvardžių, vietovardžių lapeliai, kartotekos, 1923–1944 m. parašytos 146 asmenų biografijos ir autobiografijos, įvairios tematikos nuotraukos, atvirukai, spaudos iškarpos, „Lietuviškos bibliografijos istorija“ (1944?), „Lietuvių slapyvardžiai ir slapyraidės. D. 2“ (1943), „Nežinomi senieji lietuvių raštai ir rašytojai“ (1943(?)), „Medžiaga lietuvių spaudos draudimo istorijai. Martyno Jankaus archyvas“ (1926(?)).

Saugoma ir 1936–1940 m. korespondencijos

dalys. Siuntėjai: B. Andriuška, K. Boruta, J. Kriščiūnas, A. Mažiulis, J. Miničius, K. Lerkis, A. Regelskis.

Įvairių dokumentinio paveldo objektų, susijusių su V. Biržiškos gyvenimu ir veikla, yra ir kituose LNB asmenų fonduose: T. Balandos (F 115), K. Bizausko (F 61), F. Bortkevičienės (F68), K. Borutos (F 10), L. Giros (F 7), J. Kirlio (F 46), J. Rimanto (F47), J. Šliūpo (F 1), M. Urbšienės-Mašiotaitės (F 14), J. Urbšio (F 15), E. Volterio (F 17). Jų yra saugoma ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinės bibliotekos literatūriniame rankraštyne, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje, kt.

Simonas Daukantas (1793–1864)

Šiais metais sukanka 160 metų kaip 1864 m. gruodžio 6 d. Papilėje (Akmenės r.) mirė ir ant Papilės piliakalnio esančiose kapinėse buvo palaidotas 1793 m. spalio 28 d. Skuodo rajono Lenkimų seniūnijos kalvių Kaime gimęs istorikas, rašytojas, švietėjas, tautinio atgimimo veikėjas, žemaičių kalbos puoselėtojas, XIX a. žemaičių kultūrinio sąjūdžio dalyvis Simonas Daukantas. Jo fondas LNB–F110. Kas jame saugoma?

Biblioteka nurodo, kad S. Daukanto fondas, kuriame yra 1825(?)–1850 m. datuojami dokumentinio paveldo objektai, sudarytas šios bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje. Dauguma rankraščių pažymėti Lietuvių mokslo draugijos antspaudu. Tai rodo, jog šie rankraščiai anksčiau

buvo Lietuvos mokslo draugijos žinioje. Kada ir kokiomis aplinkybėmis jie perduoti Lietuvos nacionalinei bibliotekai, žinių neturima.

Fondo pagrindą sudaro: „Pasakojimas apie Wejkalus Letuwiu tautos senowie kuri trumpaj apraszia Simonas Daukantas Rasztinikas Pilizopios Magistras“ [D. 1]. (1850, autogr.); rankraštiniis lietuvių liaudies dainų rinkinys, 32 pluošteliai (1825(?)-1850(?), autogr.): Pluoštas 1. „Daynes roznes Lietuwiszkas“ [18 dainų]; Pl. 3. „Dayneles“ [ir vestuvių papročių aprašymas, 16 vien.]; Pl. 4. „Duma Gospodarza“ [ir kt. 27 dainos]; Pl. 5. „Naudas Girtibes“ [ir kt. 17 dainų]; Pl. 6. „Daynie Waynos“ [ir kt. 7 dainos]; Pl. 7. „Daynas“ [7 dainos]; Pl. 8. „Paniulayty mumis meti...“ [ir kt. 26 dainos]; Pl. 9. „Giesmes Ziemaytyszkas“ [16 dainų]; Pl. 10. „Mujzelis“ [ir kt. 25 dainos]; Pl. 11. „Daynely“ [2 dainos]; Pl. 12. „Giesmia“ [ir kt. 5 dainos]; Pl. 13. „Zingy Kurlandische“ [2 dainos]; Pl. 14. „Ant Dienos palaydoima...“ [ir kt. 2 dainos, 8 laidotuvių pamokslai ir vestuvių oracijos]; Pl. 15. „Eylas.-Zihngy Kuhrzemiszka“ [2 dainos]; Pl. 16. „Gismele „Pasweykinima“ [ir kt. 3 dainos]; Pl. 17. „Birutta“.- „Niekas man didibies, didziu wiresnibies...“ [2 vien.]; Pl. 18. „Deyna „Jaunikis su Swotejs...-Aracija“ [2 vien.]; Pl. 19. „Brolis isdudams Sesseri“ [ir kt. 15 dainų]; Pl. 20. „Worielis“ [ir kt. 12 dainų]; Pl. 21. „Spiewy Zmudzkie“ [94 dainos]; Pl. 22. „Cantacula Lithuanica“ [18 dainų]; Pl. 23. „Zaloy ląkoj...“ [ir kt. 9 dainos]; Pl. 24. „Senu dienu raginama“ [ir kt. 50 dainų]; Pl. 25. „Dajnis“ [ir kt. 18 dainų]; Pl. 26. „Brolis isdudams Sesseri“ [ir kt. 23 dainos]; Pl. 27. „Meszka“ [ir kt. 37 dainos]; Pl. 28. „Wędrauniks!“ [ir kt. 6 dainos]; Pl. 29. „Pawasario dienas“ [ir kt. 17 dainų]; Pl. 30. „Raginame Dajnia“ [ir kt. 18 dainų]; Pl. 31. „Pabengus potą arba gierinę“ [ir kt. 29 dainos]; Pl. 32. „Asz esu zmogielis szczirs koznamy darby...“ [ir kt. 30 dainų]; Pl. 33. „Dayneles Zemaytyszkas“ [149 dainos]. Dainos yra užrašytos. S. Daukanto, Jurgio Pabrėžos ir kitų; „M. Justino istorijos“ (1798 m. leid.) S. Daukanto vertimo pratarmė ir lapas su žodžiais lietuvių k. žodynui.“

Dokumentų, susijusių su S. Daukantu, yra ir LNB saugomame Juozo Kizostomo Gintilos fonde (F 150), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinės bibliotekos literatūriniame rankraštyne, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, kt.

Nacionalinės reikšmės Simono Daukanto originaliosios kūrybos ir vertimų autografai, datuojami 1831–1858 m. yra saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje ir Vilniaus universiteto bibliotekoje. Jie 2019 m. buvo įrašyti į 2003 m. mūsų šalyje įsteigtą Lietuvos nacionalinį registrą „Pasaulio atmintis“, kuris yra UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ sudėtinė dalis.

UNESCO nacionalinio komiteto leidinyje „FIKSUOTI ISTORIJĄ. Lietuvos dokumentinis paveldas, įrašytas į UNESCO programos Pasaulio atmintis tarptautinių ir nacionalinių registrus“ pažymima, kad „*Simonas Daukantas (1793–1864) – ypatingos reikšmės Lietuvos kultūros figūra, universalių interesų asmenybė: lietuvių nacionalinės istoriografijos pradininkas, pirmasis lietuvių kalba parašė Lietuvos istoriją, sudarė istorijos šaltinių, rinko ir leido tautosaką, rengė vadovėlius, rašė žodynus, maldaknygę, išleido ūkiško turinio knygy. Jis parašė ir išleido daugiau knygy negu kuris kitas to meto lietuvių kultūrininkas. Išsaugotas gausus S. Daukanto rankraštiniis palikimas, kurtas 1831–1858 m., yra unikali Lietuvos kultūros vertybė. Didžiausia S. Daukanto rankraščių dalis saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, kiti dokumentai saugomi Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo ir Vilniaus universiteto bibliotekose. Rankraščiai parašyti S. Daukanto sukurtą tam laikui modernia kalba ir rašyba, artima šnekamajai, liaudiškai kalbai, turi daugelį ankstyvojo romantizmo tekstams būdingų elementų, retoriška, muzikali. Raštams būdinga sodri, žodinga kalba. Išlikusiuose rankraščiuose yra autorinių taisyčių, kurie vertingi S. Daukanto kūrybinei laboratorijai tirti. Šie autografai turi ir kitų asmenų paliktų įrašų.*“

Antanas Salys (1902–1972)

2024-uosius Žemaitijos savivaldybės yra paskelbusios Žemaičių rašto metais. Ta proga pravartu susipažinti ir su LNB saugomu 1902 m. liepos 21 d. Reketės kaime (Plungės r.) gimusio kalbininko, eksperimentinės fonetikos pradininko Lietuvoje, visuomenės veikėjo Antano Salio, mirusio 1972 m. liepos 31 d. Filadelfijoje (JAV), fondu, kuris saugomas LNB.

(Nukelta į 8 p.)

A. Salys tarpukario metais bendradarbiavo su žemaičių raštui pagrindus dėjusiais Žemaitijos kultūros veikėjais, spaudos darbuotojais, buvo pritaręs jų parengtoms ir praktikoje naudotoms žemaičių rašybos taisyklėms.

A. Salio fondas LNB – F 111. Jame – 208 saugojimo vienetai, datuojami 1924–1943 metais. Tai autografi (rankraščiai), mašinraščiai, spaudiniai lietuvių ir vokiečių kalbomis. Fondą sukaupe pats A. Salys, į biblioteką dokumentinio paveldo objektai pateko apie 1944–1945 m., o 1977 m. jį papildė vertybės, kurias perdavė B. Sekmoko.

Didžiąją šio fondo dalį sudaro 1927–1943 m. datuojami lingvistiniai darbai. Tai Lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimo medžiaga, „Vilniaus krašto vietovardžiai“ (apie 1941), A. Salio ir P. Skardžiaus „Lietuvių kalbos rašybos pagrindai“ (1935 ir 1942, spaud. su patais., mašinr.), sintaksės, žodžių grupių mokslo paskaitos (b. m.), medžiaga latvių, prūsų kalbų paskaitoms; pabirūs fragmentiški užrašai, rašiniai, išrašai apie lietuvių kalbos vardažodžius, fonetiką, morfologiją, bendrąją kalbotyrą, kalbos kultūrą, 1927–1943 m. tarminės leksikos medžiaga, surinkta iš įvairių Lietuvos vietų ir įvairių užrašinėtojų, A. Salio skaityto dialektologijos kurso M. Alseikaitės-Gimbutienės ir lietuvių kalbos tarmių kurso J. Laboko 1935 m. užrašai, Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto kalbų studijų įvairūs 1924 m. užrašai, 1924 m. vasaros ekspedicijos kalbos medžiagai rinkti užrašai bei pavieniai Lituanistikos instituto lietuvių kalbos skyriaus 1939–1940 m. posėdžių protokolai.

Fonde yra ir korespondencijos. 1924–1943 m. gautų laiškų siuntėjai: V. Adomėnas, P. Aristė, Z. Ašoklis, J. Balčikonis, P. Baltrumas, M. Galdikaitė, J. Dagys, A. Griškevičius, E. Hermanas, V. Kasnickas, J. Labokas, A. Mažiulis, O. Girčytė-Maksimavičienė, A. Minkevičius, J. Šaulys, A. Rucevičius, N. Smalstys, R. Stankūnas, S. Tijūnaitis, K. Ulvydas, F. Zomeris, S. Žakevičius ir kt.

Saugoma ir kitų asmenų 1935–1942 m. datuojamų rankraščių: A. Kalniaus „Svetimųjų žodžių kirčiavimas“, J. Kriščiūno „Bitės ir jų veisimas“ (1940), S. Naginsko „Teisybės ieškoti niekada nevelu“ (rašybos vadovėlio ištrauka), V. Presko „Lietuvių kalbos fonetika ir morfologija“ (Jablonskinės rašybos reformos projektas) (1936), A. Seno (*Senn*) paskaitos

„Istorinė lietuvių kalbos fonetika“, skaityta 1926 m. Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultete, S. Jankausko, A. Kojelio ir kitų užrašinėtojų A. Saliui 1927–1938 m. atsiųstos žemaičių liaudies dainos ir kita tautosaka, pora rankraštinų knygų.

Dokumentinio paveldo objektų, susijusių su A. Salio gyvenimu ir veikla, yra ir kituose LNB fonduose: K. Būgos (F 22), S. Dirmanto (F 62), L. Girros (F 7), V. Krėvės (F 9), J. Puzino (F 52). Jų yra ir Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Klaipėdos universiteto, Vilniaus universiteto bibliotekose, bei kai kuriuose kituose fonduose.

Vacys Milius (1926–2005)

2025-aisiais sukaks 20 metų, kaip 2005 m. spalio 2 d. Vilniuje mirė 1926 m. gruodžio 8 d. Šauklių kaime (Skuodo r.) gimęs etnologas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, bibliografas, Lietuvių katalikų mokslų akademijos akademikas, vienas iš Vilniaus žemaičių kultūros draugijos įkūrėjų, kolekcininkas, profesorius Vacys Milius (1926–2005).

1973–1982 m. sukauptą ir LNB saugomą Vacio Miliaus fondą (F 128) šios bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius gavo iš paties jo sudarytojo – V. Miliaus. Fonde – 57 saugojimo vienetai. Tai autografi (rankraščiai), dokumentų originalai, mašinraščiai ir jų nuorašai, nuorašų kopijos, spaudiniai lietuvių, rusų, lenkų kalbomis bei nuotraukos.

Pirmojoje dalyje – V. Miliaus 1950–1981 m. surinkta memorialinė medžiaga (antkapinių ir kitų memorialinių paminklų įrašai, nurašyti Vacio Miliaus įvairiose Lietuvos ir Latvijos vietovėse).

Fonde saugoma ir 1962–1976 m. korespondencija: V. Miliui adresuotas M. Čilvinaitės laiškas, jo ir Lietuvos TSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos 1962–1976 m. susirašinėjimas bei kiti veiklos dokumentai.

Trečiojoje fondo dalyje – kiti 1905–1979 m. datuojami dokumentai: Žemaičių vyskupijos dvasinės konsistorijos, Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karevičiaus raštai Kretingos bernardinų vienuolyno vyresniajam dėl bažnytinių reikalų; pažymėjimai, išduoti Maskvos 113 Tarybinės antros pakopos mokyklos mokiniui Rostislavui Andriejevui; Birutės Jonynaitės pažymėjimai; „Mes išeinam“ – Telšių mokytojų seminarijos IV kurso sienlaikraštis 1946.02.16. Nr.4;

XVII Respublikinės dialektologinės-toponiminės konferencijos programa ir pranešimų tezės; straipsnis, ataskaita apie Lietuvių visuomeninės kultūros draugijos Vroclavo ir Varšuvos skyrių veiklą ir kt.

Ketvirtojoje fondo dalyje – 1957–1982 m. ikonografijos objektai: Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto (dabar Vilniaus universitetas) 1950 m. laidos absolventų ir Archeologijos-etnologijos katedros dėstytojų susitikimo grupinė nuotrauka, įvairių autorių Vacio Miliaus surinkti ekslibrisai.

Paskutiniąją fondo dalį sudaro 1962–1978 m. spaudinių rinkinys. Jame – Lietuvos TSR mokslų akademijos Istorijos instituto leisto leidinio „Etnografinių klausimų lapas“ 1962–1978 m. numeriai, Antano Daniliausko ir Vacio Miliaus literatūros rodyklės, Stephen Raul Anaya parodos katalogas.

V. Miliaus dokumentų yra ir kituose archyvuose, bibliotekose. Duomenų apie juos LNB nepateikia.

Juozas Mickevičius (1900–1984)

2024-aisiais minime iškilaus žemaičių muziejininko, pedagogo, kraštotyrininko Juozo Mickevičiaus (1900–1984) keturiasdešimtąsias mirties metines. Jis gimė 1900 m. rugpjūčio 27 d. netoli Platelių (Plungės r.) esančiame Mačiūkių kaime, mirė 1984 m. Šarnelės kaime (Plungės r.). Palaidotas Mickevičių šeimos kape Beržoro kapinėse (Plungės r.).

Dalį J. Mickevičiaus rašytinio palikimo, saugomo Lietuvių istorijos institute, LNB, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, Žemaičių muziejuje „Alka“ ir Kretingos muziejuje, sąrašus ten esančių dokumentinio paveldo objektų leidinyje „Tėvų ir protėvių žemė“ (kn. 1, 2) 2008 ir 2009 m. paskelbė Regionų kultūrinių iniciatyvų centras.

LNB J. Mickevičiaus fonde (F 165) yra 116 saugojimo vienetų, kurie datuojami 1913–1984 metais. Tai autografa (rankraščiai), mašinraščiai, nuorašai lietuvių kalba ir nuotraukos. Juos bibliotekai 1985 m. perdavė Vacys Milius.

Fonde yra J. Mickevičiaus 1939–1984 m. asmens dokumentų, 1927–1984 m. kraštotyrinio pobūdžio medžiaga: 1926–1979 m. kraštotyrinių darbų sąrašai, 1956–1974 m. kraštotyrinių išvykų po Skuodo, Plungės, Kretingos, apylinkes dėl muziejinių eksponatų ir įvairių kraštotyrinių-etnografinių žinių rinkimo užrašai, parengiamoji medžiaga rašiniams, darbams apie senovės žemaičių ligonių gydymą, ma-

rinimą, laidojimą, Kretingos apyl. liaudies menininkus ir amatininkus, 1905, 1918–1919 m. istorinių įvykių atgarsius Žemaitijoje (1927–1982), šiek tiek medžiagos iš Platelių katalikiškojo jaunimo „Saulutės“ kuopelės veiklos 1916–1918 metais.

Bibliotekoje saugoma ir nemažai J. Mickevičiaus 1932–1984 m. korespondencijos. Jo laiškų adresatai: R. Karazija, R. Šalūga, V. Valatka, P. Dundulienė ir kt. Yra ir J. Mickevičiui rašytų laiškų. Jų siuntėjai: A. Brazauskas, P. Bugailiškis, A. Jucys, B. Dundulis, R. Karazija, V. Milius, A. Nezabitauskas, J. Petrulis, J. Valančius, V. Valatka, V. Vaitiekūnas, A. Vyšniauskaitė ir kt.

Fonde yra ir Plungės pažangiojo jaunimo nelegalus rankraštinis laikraštis „Jaunimo balsas“ (apie 1915 m. Nr. 3, 8, 10), Platelių katalikiškojo jaunimo rankraštinio laikraščio „Saulutė“ (apie 1916 m.) Nr. 1–4, 7–9, 11–12.

Fonde esančios nuotraukos datuojamos 1913–1984 m., tarp jų – 1967–1984 m. J. Mickevičiaus pavienės, grupinės buitinės, kraštotyrinių-muziejinių išvykų, Žemaičių Kalvarijos 1919 m. revoliucinio komiteto narės J. Daškutės (1913), Platelių „Saulutininkų“.

Dokumentinio paveldo objektų, susijusių su Juozu Mickevičiumi, yra ir šios bibliotekos J. Petrulio fonde (F 127), kitų institucijų fonduose.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Inventorinis fondų sąrašas“, *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*: <https://2cm.es/Ok6M>.
2. „Jonas Šliūpas“, „Žemaitė“, „Simonas Daukantas“, „Juozas Mickevičius“, „Vaclovas Biržiška“, „Antanas Salys“, „Vacys Milius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/>.
3. „Fiksuoti istoriją. Lietuvos dokumentinis paveldas, įrašytas į UNESCO programos Pasaulio atmintis tarptautinį ir nacionalinį registrus“: *Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija*: chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://unesco.lt/images/Fiksuoti_istorija_Pasaulio_atmintis.pdf.

Parengė Arūnas Latvis